

अनन्य

गोवा कोंकणी अकादेमी स म्हयन्याळी साहित्य पत्रिका

UGC CARE LISTED

वर्स: 9-10; अंक: 17-18

(जुलय 2022- जून 2023)

मांडावळ

● संपादकीय... /5

● मनोगत... /7

(चौकेर)

● गोपिनाथ गांवस: आपल्या साहित्यांत ग्रामीण जिवन आनी पर्यावरणाचेर भाश्य करपी
डॉ. प्रकाश पर्येकार /9

(मंथन)

- डॉ. भूषण भावे: पुरण-एके प्राचीन कृशी संस्थेचो दुखेस्त अंत /22
- प्रो. डॉ. राजय पवार: 'श्री विचित्राची जात्रा' नाटकाची शक्तीस्थळां /32
- प्रो. डॉ. कॉन्मा फेर्नांडीस: पाय तियात्रिस्त जुआंव आगुस्तीन फेर्नांडीस: कोंकणीची गिरेस्तकाय /45
- डॉ. प्रकाश पर्येकार: कोंकणी कथेंत अभिव्यक्त जाल्लो पर्यावरणीय विचार : देवनागरी लिपयेंतल्या वेंचीक कथांच्या संदर्भांत /54
- डॉ. हनुमंत चोपडेकार: 555 दीस चलिल्ल्या गोंयच्या राजभास आंदोलनांतलें राजकारण : समाजभासविज्ञानीक मुल्यांकन /67
- प्रा. अंजू साखरदांडे: समिक्षणाचे साणीर 'रक्तचंदना'ची मोलावणी /82
- प्रा. रमा दिनकर मुरकुंडे: 'दोन मुळांचें झाड' ह्या कथा संग्रहांतली अस्तुरी प्रतिमा- एक विश्लेशण /93
- डॉ. रेश्मा अमीत खोलकार: लोकश्रध्दा आनी लोकसमजुती: वेंचीक कोंकणी साहित्याच्या संदर्भांत एक परिचर्चा /102

- प्रा. प्रियांका परब: मिलिंद म्हामल हांच्या 'चतुर्थी' ह्या मराठी कथा झेल्यांतली पेडणेची कोंकणी बोली:- भाशीक अध्ययन /112
  - प्रा. नरेश चंद्रकांत नायक: पुंडलीक नायक हांच्या वेंचीक कथांतली ग्रामीण जीण /121
  - दिपराज सातोर्डेकार: गोंयचे कोंकणी रंगमाचये वयल्या कांय निरिक्षणांचो चिकित्सक अभ्यास /133
  - सखाराम गोविंद शेणवी बोरकार: कोंकणीचें आयज मेरेन उजवाडाक आयिल्लें कोश साहित्य: एक उडटो नियाळ /147
  - गौरांक भांडीये: 'कलि-कथा: वाया बायपास' कादंबरेचें इतिहासीक, स्त्रीवादी आनी मानसशास्त्रीय अध्ययन /155
  - अविता शंकर गावस: डिजीटल शिक्षणीक साधनां आनी कोंकणीचें अध्यापन: एक परिचर्चा /163
  - मानसी प्रे. धाऊस्कार: कातर रे भाजी ! : इतिहास आनी कल्पनेचो सुमेळ - एक निरखणी /180
  - विदिता शेट महाले: कोंकणी कथेंतलें बाल विश्व /190
  - सुजाता कांबळी: 'कोंकणी कादंबरेंतले परिस्थितिकी विचार: एक समिक्षणात्मक चर्चा' ('तळाचो फातर' आनी 'पुरण' कादंबऱ्यांच्या संदर्भात) /196
- (कथामंच)
- डॉ. हेमंत बाळकृष्ण अय्या: वैल /207
  - कुमूद भिकू नायक: पारु /217
  - संदेश श्रीकांत बांदेकर: वाटो /225
  - किशू बारकूर: गाज आनी मूर /231
  - अणकार : रमेश लाड: सभाव /237
  - जोफा गोन्साल्वीस: काणी - कथेची /249

मंथन

डॉ. प्रकाश पर्येकार

कोंकणी कथेंत अभिव्यक्त जाल्लो
पर्यावरणीय विचार : देवनागरी
लिपयेंतल्या वेंचीक कथांच्या संदर्भात

सारांश :

आधुनीक तंत्रगिन्यानाच्या उदेवाक लागून पर्यावरणाचे प्रस्न जटील जायत गेले. उद्देगीकरणाच्या नांवान जाल्ले उदरगतीक लागून सैमाचेर हावळ आयली. जागतीकरणार लागून एकविसाव्या शेंकड्यांत पर्यावरणाचे प्रस्न आनीक खर जावपाक लागले. विविध तरांचीं प्रदुर्शाणां सैमातल्या वातावरणाक छेद दिवपाक लागलीं. ताचे वायट परिणामूय धर्तरेवयल्या वनस्पत आनी जिवावळीचेर पडपाक लागलो. पर्यावरणाक लागून जटील जाल्ले मनीस निर्मात आनी सैमीक आपत्ती हाडपाक कारणीभूत थारले. ह्या म्हत्वाच्या प्रस्ना कडेन आमचे कोंकणी कथा लेखक कशे तरेन पळयतात? आपल्या कथा साहित्यांत हो विशय तांच्याची कितले खर पणान मांडला? पर्यावरणीय प्रस्नांची जाणीव मतीत घेवन तशेंच सरभोंवतणच्या वातावरणांत जाल्ल्या बदलांचो अभ्यास करून ह्या समस्येक कोंकणी लेखकांनी कशे तरेन कथा साहित्यांत विचार मांडला ताची मोलावणी ह्या प्रस्तूत प्रपत्रांत केल्या.

विशय केंद्रीत उतरां:

धर्तरी, प्रदुर्शाण, पर्यावरण, परिसंस्था, मनीस निर्मात आपत्ती.

डॉ. प्रकाश पर्येकार हे 1995 साकून शिक्षण क्षेत्रांत शिक्षक म्हण कार्यरत आसात. कोंकणी अध्ययन शाखा, शणै गोंयबाब भाशा आनी साहित्य महाशाळा, गोंय विद्यापीठांत ते सहयोगी प्राध्यापक आनी उपअधिष्ठाता (संशोधन) म्हण काम पळयतात. राज्य आनी राष्ट्रीय परिसंवादाना विविध विशयांचेर प्रपत्रां सादर केल्यांत. ललीत निबद, बालनाट्य, कविता, कथा आनी कादंबरी लेखन पुस्तक रुपांत प्रकाशीत जालां. साहित्य मळार तांकां साबार पुरस्कार फावो जाल्यात. "वर्सल" ह्या तांच्या कथा संग्रहाक २०२३ वर्साचो साहित्य अकादेमीचो पुरस्कार फावो जाला.

प्रस्तावना :

गोंय हें भारत देशांतलें एक ल्हान राज्य. सैमीक नदरेन गोंयचो वठार गिरेस्त आसून ताचे अस्तमतेक एकशें धा किलो मिटराची दर्यावळे लाभल्या. उत्तर, पुर्व आनी दक्षिणेक सह्याद्री पर्वतांची रांग आसा. हो पुराय दोंगराळ भाग जैवीक संपत्तेन भरिल्लो आसून ह्या वाठारांतल्यान व्हांवत येवन अरबी समुद्राक मेळपी साबार न्हंयो आसात. हागाचें सैमीक वातावरण अनेक वनस्पतींक आनी जिवावळीक पोशक आसून हांगां लुप्तप्राय प्रजातींची नोंद जाल्ली आसा. दोंगर वाठारांत पडपी पावस आनी पावसाळ्यांत भरून व्हांवपी व्हाळ, पानशिरे आनी न्हंयो ह्या वाठाराक नव तेज हाडटा.

पर्यावरणाचो समतोल सांबाळप हो एक जागतीक प्रस्न. पृथ्वी वयल्या खंयच्याय एका भागांत सैमाचो नाश जालो जाल्यार ताचे विपरीत परिणाम दुसऱ्या भागाचेरूय नकळटां घडून येतात. मानव निर्मित उदरगत आनी संवसारीकरणांक लागून हवामानांत जाल्ले बदल आमी पळयतात. ह्या बदलाचें एक कारण म्हणल्यार ग्लोबल वर्मींग. हवा, उदक आनी आवाजाचें दिसपट्टें जाल्लें प्रदुर्शन आमच्या मुखार पर्यावरणाचे असंख्य प्रस्न उबे करता. प्लास्टाक वापराचो मोठो प्रस्न ह्या वेळार आमचे मुखार आसा. आयच्या काळांत मनीस जाती मुकार पर्यावरण समतोलाचो जटील आव्हानां आसात.

गोंय मुक्तताये पयलीं कोंकणी कथा लेखनाक सुरवात जाली. सत्तराव्या दशकाक

अभ्यासक 'कथा दशक' म्हण संबोधतात. कारण ह्या दशकांत कोंकणी कथा विशय आनी आशयाचे नदरेन सशक्त जाल्ली पळोवंक मेळटा. नव्या दमाच्या लेखकानी मध्यमवर्गीयांच्या प्रस्ना सांगातान ग्रामीण जिवन कोंकणी कथेतल्या चित्रायल्ल्याच्यो साबार देखी आसात.

लेखक आपल्या साहित्याच्या माध्यमातल्यान समाजवेवस्थेंतल्यो समस्यां केंद्रस्थानार दवरून लेखन करता. भूत, वर्तमान आनी भविश्य काळाचो तो थाव घेता. समाज हो परिवर्तनशील आसता. तो सतत बदलत आसता. तातूंत सैमीक रितीन बदल घडून येवप हें शाश्वत आनी मुळावें तत्व. काल आशिल्लें तें आयज आसचें ना. आनी आयचें फाल्यां आसतलेंच म्हणपाचें सांगप कठीण. सैमीक बदल आनी मानव निर्मित बदल ह्यो दोन वेगवेगळ्यो प्रक्रिया.

लेखकाचो आपलो असो एक निजाचो परिसर आसता. ताका तो ताच्या जल्मा पासून फावो जाल्लो आसता. अणभव आनी ताणे घेतिल्ले अनुभुतीक लागून त्या वाठारांतली जैवीक संपत्ती ताका परिचयाची जाल्ली आसता. मानवी हस्तक्षेपाक लागून पर्यावरणाचें संतुलन बिघडटा. सैम जतनायेच्या संदर्भांत आस्था बाळगून आशिल्लो संवेदनशील लेखक त्या बदलाविशीं जागृक रावता आनी लेखणी हातांत घेता. आपणें हाताळिल्ल्या साहित्यांत तो कळत नकळत पर्यावरणा संदर्भांत उप्रासिल्ले प्रस्न अधोरेखीत करता.

कोंकणी कथा साहित्यांत परिसंस्थेचे आयिल्ले उल्लेख

भारतीय लोकसंस्कृतायेंत दोंगर वाठारांक एक वेगळेंच म्हत्व आसा. दोंगर हे माती, फातर, आनी खडयानी तयार जाल्ले उंच पुजुले न्ही. ते विविध वनस्पतेन भरिल्ले आसतात. जैवीक संपत्तेन गिरेस्त आसतात. वाठाराची आपली स्वताची अशी एक परिसंस्था (Ecosystem) आसता. भूमुपरिसंस्था आनी जलपरिसंस्था अशे ताचे मुखेल गट आसात. भूंयेर आशिल्लें आनी उदकांतलें जिवन ह्यो दोन वेगळ्यो जिवनशैली. दोंगर आनी त्या दोंगर पालसणांत आशिल्ल्यो झरी, व्हाळ, वझरे आनी प्रवाहीत जाल्ल्या न्हंयांक लागून ते समृध्द जाल्ले आसतात. दोंगर वाठारांत आशिल्ल्या असंख्य प्रजातींक लागून सह्याद्री तशेंच हिमालयाच्या दोंगर रांगेतले असंख्य पर्वत आमचें लक्ष ओडून घेता.

मीना काकोडकार हांचो दोंगर चंवल्ला (1979) ह्या नांवाचो कथा संग्रह आसा. ह्या कथा संग्रहांत “दोंगर चंवल्ला” (पान - 09 ते 18) हो शिर्शक आशिल्ली कथा आस्पावल्या. शिक्षीका आनी तिचो विद्यार्थी भानुदास हांची भावस्पर्शी कथा हातूंत आसा. पिसोळ्यां गांवतलो दोंगर आनी दर्याचीं वर्णना हांगां आयल्यांत. “काके दोंगुल्ल्यार मगे जायत्यो जाळयो आसात काण्णांनी कांट्यांनी भल्लेल्यो आनी तितूंत हुमल्यांचे जायते घोंटेरूय आसात.” (पान-12) ह्या भानुदालसाच्या उतरानी त्या दोंगराच्या

काशेलपणाचेर उजवाड पडटा.

पुंडलीक नायक हांच्या मुठय (1977) कथा संग्रहांतल्या साबार कथानी सैमाचीं चित्रणां आयल्यांत. “वळ” आनी “पारज” ह्या कथानी झर आनी वझऱ्याचो संदर्भ आयला. आडवण’ हे कथेंत निळू आनी शालू ह्या राखण्यांच्या जिवीतांतले जिवंत प्रसंग चित्रित केल्यात. हे कथेक फाटभूंय लाभल्या ती दोंगर रानाची. “निळुचीं गोरवां गेलीं आडवणांक -आडवणांक” “दोंगर येयलो चरवणांक- चरवणांक”(पान115) गोरवां राखण्यांच्या ह्या संवादांतल्यान दोंगर रानाचें आपसूक चित्र उबें रावता. चंद्रकांत केणी हांच्या अळमी (1975) कथा संग्रहांतली “काश्मिरांतली कळी” (पान- 54 ते 59) श्रीनगरांतल्या दल सरोवराचो उल्लेख हांगां आयला पूण थंयच्या दोंगर वाठाराचें चित्रण हांगां दिश्टी पडना.

दोंगर, न्हंयो, दर्या, जुवें तशेंच घर्तर आशिल्ल्या सैमीक थळांचो उल्लेख लेखक करता. अशें करतना हांगां पर्यावरणाच्या समस्ये संदर्भात तो विचार मांडपाक वचना. परिसंस्थेंतल्या विविध घटकांचो उल्लेख वा ताचें चित्रण करून आपल्या साहित्यांत तो करता. लेखतान फक्त उल्लेख आयले म्हूण पर्यावरणाचो विशय लेखकान मांडला अशें जायना. ताचे खातीर मानव निर्मात विविध प्रदुर्शणां आनी दुसरे वटेन सैमीक आपत्तेचो जाल्लो परिणाम अधोरेखीत करप म्हत्वाचें थारता.

मार्गाची निर्मिती आनी सैमाचो जाल्लो नाश

विकासाचो एक म्हत्वाचो भाग म्हणल्यार दळणवणाच्यो सुविधा निर्माण करप. रस्ते, रेल, जलमार्ग आनी हवाईमार्ग हीं दळणवणाचीं आयच्या काळांतलीं म्हत्वाचीं आधुनीक साधनां. प्रवास सोयीचो, सुखाचो आनी आनंदमय जावंचो हाचे खातीर शासन अत्याधुनीक मार्ग तयार करपाचेर भर दिता. आंतरराज्य, राष्ट्रीय आनी आंतरराष्ट्रीय मार्ग तयार करताना सैमाचें अधिकतम लुकसाण जाता. महामार्ग आनी रेल मार्गाची वाट ही शेत, दोंगर रान, पठार, मळां, ओलीत जमीन हातूंतल्यान गेल्या. रस्त्यांचे उदरगती खातीर लाखानी चौरस कि.मी. जमनीचो वापर जाल्लो आसा.

लेखक भालचंद्र गांवकार हांच्या दोंगराचे आवंडे (2003) ह्या कथा संग्रहांत “दोंगराचे आवंडे”(पान- 26 ते 31) माथाळ्याची कथा आसा. गांवांतल्या सगळ्यांच लोकांचीं गोरवां आसात. गांवां लागसार आशिल्ल्या दांड्या दोंगरार ह्या गोरवांक लोक चरवलीक व्हरतात. आबा हो ह्या गांवचो जाण्टो गोरवां राखणो. आबाचो बापूय ह्या दोंगरार आशिल्ल्या वनस्पतींचो वापर वखदां दिवपाक करतालो. “दांड्या दोंगोर आसा मेरेन वखदां केन्नाच फाल्त आसचीं ना... गांवठी वखदां तीं गांवठी... तांची सुवात दोतोरालीं वखदां केन्नाच घेवंक पावचीं नांत... देखून हो दांड्या दोंगोर सांबाळपाक जायो... तो आसासर

आमकां कसलीच भिरांत ना...” (पान-29) आबाच्या बापायन ताकां हें सांगिल्लें. दोंगर राखतलों म्हण आबा आपल्या बापायक उतर दिल्लें.

निसर्गाचें वरदान आशिल्ल्या ह्या दोंगरा पोंदा मीन आशिल्लें. कोमुनीदादीचो हो दोंगर पुर्तुगेज सरकार पावणेर काडपाक सोदतालें. आबा गांव जागयलो आनी सरकाराचे ते प्रयत्न मोडून काडले. आनी आतां दांड्या दोंगरा वयल्यान सरकार बायपास रस्तो काडपाक सोदता. ही खबर 100 वर्सां पिरायेचो आबा ह्या गोरवां राखण्याक कळटा तेन्ना तो दोंगर राखपा संदर्भांत गांवांतल्या लोकांक जागयता. पूण ह्या वेळार एकलोय तरणाटो ताच्या मदतीक येना. आबा ह्या रस्त्याच्या कामाक विरोध करता. ह्या रस्त्याक लागून पारंपारीक गोपालन वेवसायाक झळ बसतली ही ताची खंत आसता. झाड पाल्याचीं वखदां आशिल्लो हों दोंगर ना जावन वतलो ही भिरांत ताका लागून उरता. बुलडोझराचो आवाज ताका थरथरो हाडटा. “वाटायत... दोंगर वाटायत.” अशें म्हणून तो निमणो स्वास घेता.

दोंगर वाटावपा संदर्भांत लेखकान एका ग्रामीण कश्टकरी मनाक जाल्ली जाणीव हांगां चित्रायल्या. उदरगतीच्या नांवान जावपी विकास हो प्रस्थापीत ग्रामीण समाजवेवस्थेक हुमटून उडोवपी आसता. ग्रामीण मनां-काळजां ह्या सैमाकडेन कशे तरेन जोडिल्लीं आसतात ताचो थाव लेखक आपले हे कथेंत घेता आनी प्रयावरण जतनायेचो विचार

लेखक वाचका मुखार दवरता.

कांदळां (1996) हो देविदास कदम हांचो पयलो कथा संग्रह. ह्या संग्रहांत "कांदळां" ही कथा आस्पावल्या. गरीब घराण्यांतलें चली कांदळांचीं फुलां काडून विकता. एक दीस तें सकाळीं फुडें कांदळां काडपाक गेल्लें आसतना मानाय हातांत कोयती घेवन कांदळांचीं झाडां मारतात तें ताका दिश्टी पडटा. हे वेळार तें चली बोंबलेच्या देठां सावन आडुता आनी तांकां जाप विचारता. "ये कांदळां झाडां कित्याक मारतात तुमी...?" त्या मानायांच्या तोंडांतल्यान जाप येता ती ताका अजापीक करपा सारकी. "हांगांसल्ल्यान रस्तो वता देवबाग मेरेन... आयजचे आयज हीं सगलीं झाडां मारूंक जाय... फाल्यांसावन रस्त्याचें काम सुरू जावचेलें आसाsss" (पान- 139) नवो रस्तो तयार करपाक वा ताचें रुंदीकरण करपाक झाडां मारप जाता. वाटेवयल्या हाजारानी झाडाची हेवेळार कत्तल जाता.

विवीध प्रकाराची कांदळांचीं झाडां हीं दर्याची भरती सुकती येता त्या वाठारांत किल्लून वयर येतात. हीं झाडां खाजन शेतांच्या घडांची राखण करता. उदकांतल्या जिवांक आसरो दिता. सवण्यांक आलाशिरो दिता. वारें आनी वादळाक आडावन धरता. ह्या झाडांची कत्तल केली जाल्यार ताचे अनेक वायट परिणाम पर्यावरणाचेर जातात. गोंयच्या दर्या वाठारांत ह्या झाडांचें अस्तित्व आमकां दिश्टी पडटा. पर्यावरणाचें संतुलन राखपाक हीं झाडां म्हत्वाचें काम करतात.

जुलय 2022 ते ते जूय 2022

भुरगीं म्हगेलीं तीं (2001) हो कथा संग्रह. ह्या कथा संग्रहांत "भुरगीं म्हगेलीं तीं" ही एक म्हत्वाची कथा आसा. आंजेला, एंथनी आनी आकेस आपल्या भुरग्यांच्या नांवान रोझालीन पोरसांत माड रोयिल्ले. भुरगीं निमतान देशा भायर गेलीं. तिचो दिनीज संवसाराक अंतरलो. एकलेजीण जगपी रोझालीन त्या मांडांक भुरग्यांच्या रुपान पळयता आनी तोंड मोग करता. कोंकण रेल्वे खातीर सवें जाता. रेल्वे लायन घरा मुखाक वचपाची आशिल्ल्यान भूंय खात्याची रोझालीनाक नोटीस येता. दीस सकाळींफुडें सरकारी मनीस ते कातरपाक येतात. ते वेळार रोझालीन आकांत येता. तें थरथरपाक लागता.

आपल्याक प्रिय आशिल्ल्या मनाक यादीन झाड लावपाची परंपरा गोयांत तशेंच लमन करून घोवा घरा आशिल्ले व्हंकल आपल्या हातानी आवडिचें पोरसांत रोयता. हाचे भायर मनश्याच्या नांवान भट तशेंच म्हाल्याक दिवपाचीय दिर्घ परंपरा हांगां आसा. आपले रोयिल्ल्या झाडा भोंवतणी असंख्य गुंथिल्ल्यो आसतात. रोझालीनाचें हांगां जाता. माड मारपाक येतात त्या वेळार जाल्ली मानसिकता लेखक मावज्यान बरे तेरन हे कथेंत मांडल्या. रोझालीन तांचो प्रतिकार करता आनी म्हणटा: "तुमकां कातरुंक मेळचें नात. ते म्हगेले

तेकां कोणाच्यान हात लावूं नज.”

-“वंय निखळायत तुमी. ही सगळी सुवात लेगीत व्हरात. पूण देवापासत हे माड कातोरनाकात. हांव दिमी मोडटां तुमचे मुखार.”

-“मारात कुराड. पयलीं म्हाका मारात. मागीर ह्या म्हज्या भुग्यांचेर घालात तुमगेल्यो कुराडी.” (पान-45)

- “ना, कुशीक सरची ना. म्हाका तुमगेले दुडू नाकाय. म्हगेल्या माडांक हात लायश्यात, खबरदार.”

- “गव्हर्नमेंट जालो म्हूण? म्हगेल्या ह्या भुरग्यांक तेज्यान मारूं येता? तेंकां सांग ज्योकीपाय, म्हगेलें भाट व्हराय. घर लेगीत व्हराय. पूण हे माड, हीं म्हगेलीं भुरगीं म्हाका जायीं... तेंकां वांटाय... तेकां वांटाय.” (पान-46)

रोझालीनाचो माड वाचोपाचो हो आक्रोश लेखकान वयल्या कांय मेजक्याच संवादांतल्यान उबो केल्लो आसा. माड कातरूंक आयिल्ल्या व्यक्तित्तेचेर ती आंगार झुडून वयता. आनी निमणे कडेन ती हारता. वयल्या तिनूय घटणानी सैमाचें संवर्धन करूंक मुखार सरिल्लो मनीस हारता आनी वेवस्थेचें जैत जाता.

रस्ते हें दळणवळणाचें म्हत्वाचें एक साधन हें जरी खरें आसलें तरी रस्ते तयार करपाचे प्रक्रियेक लागून सामाजीक, धर्मीक आनी पर्यावरणाचे असंख्य प्रस्न निर्माण जातात. कोंकण रेल्वे मार्ग तयार जाताना गोंयांत हेच जाल्लें. अभयारण्यातल्यान मार्ग

व्हरताना वन्यजीवांसंबंधान निर्माण जाल्लो धोको. पाणथळ जाग्या वयल्यान तशेंच तळी आनी न्हंयो हुपून मार्ग तयार करताना जलचर जिवावळीं मुखार उबें राविल्लें संकट हें गंभीर आनी मन अस्वसेथ करपी आसता.

पुर्तुगेज रावजटींत 1887 वर्सा गोंयांत रेल्वे सुरू जाली. कोंकण रेल्वेचो मार्ग गोंयांतल्या दोंगर वाठारांतल्यान आनी शेतवडींतल्यान गेला. सामाजीक आनी पर्यावरणीय प्रस्ना खातीर 1990 ते 1993 ह्या काळांत कोंकण रेल्वेचो मार्ग बदलचो म्हण आंदोलन जाल्लें. गोंयांतल्या करमळे गांवांत आशिल्लें तळें वाचोवपा खातीर अशेंच तरेचें आंदोलन जाल्लें. ह्या अश्या साबार घडणुकांची जाणीव लेखकाच्या स्मरणांत आसता. रेल्वे मार्गा खातीर जावपी जमीन संपादन आनी थळाव्या लोकां मुखार उपस्थित जाल्ले प्रस्न दामोदर मावजो ह्या लेखकान लागींच्यान अणभविल्ले. कोंकण रेल्वेच्या मार्गा विशीं माजोड्डें गांवांत जाल्ल्या आंदोलनात स्वता लेखक सक्रीय आशिल्ले.

गोंयांत कोंकण रेल्वेची चडशी रेल्वे लायन खाजन शेतांतल्यान गेल्या. हे गजालीक लागून दर्याचे भरती आनी सुकतेच्या वेळार शेतांत भितर आशिल्ले पुरवाळेंत येवपी वचपी उदकांचो सैमीक प्रवाह बदल्ला. जायते कडेन उदक तुंबलां. कांय कडेन शेतां कायमचीं बुडून उरल्यांत. महामार्गांची स्थिती तशेच तरेची आसा. एन एच- 60 हो गोंयांतल्यान दक्षीणेक वचपी रस्तो आनी एन एच- 748 हो पश्चीम

घाटांतल्यान वचपी मार्गाक लागून त्या परिसरांतली जैवविविधतेची सुवेवस्था भंग जाल्या. अनमोड आनी चोर्ला घाटांतल्यान गेल्ल्या महामार्गाक लागून लाखानी झाडांची कत्तल जाल्या. पावसाच्या दिसानी थंयच्यो धडो आनी दरडो कोसळपाचें चालूच आसता. हातूंतल्यान पर्यावरणाचो समतोल बिघडटा.

शारीकरण आनी सैमाचो नाश.

लोकसंख्येंत जाल्ली वाड, काम आनी धंद्याच्या निमतान जाल्लीं स्थलांतरणां, पर्यटणाक लागून जाल्ली उदरगत तशेंच उद्देगीक वसाहतींक लागून सैम थळांची जागा आतां शारां घेवपाक लागल्या. शारांचो विस्तार करताना पर्यावरणाचें कोणाक पडून वचूंक ना. ताका जाय ती फक्त जमीन. गोंयच्या शारांचो विस्तार शेतां पुरोवन केल्लो आसा. माती घालून शेतांची सुवात बहुमजली इमारती उबारपा खातीर वापरिल्ली दिश्टी पडटा. हाचो वायट परिणाम म्हूण पावसाळ्यांत शारा उदकांत बुडिल्लीं दिश्टी पडटात. दोंगर कातरून मोठे हावसिंग कॉम्प्लेक्स उबे केल्ल्याच्यो देखी खूब आसात. पर्यटकांक सुविधा निर्माण करपाच्या हेतान पंचतारंकीत हॉटेलां उबीं रावल्यांत.

“वस्ती” ही धर्तरेचो स्पर्श (2007) ह्या कथा संग्रहांतली कथा. लेखक तुकाराम शेट हे आपले हे कथेंत घरा शेजारा आशिल्ल्या रानाचें व्हडपण सांगता. एका काळार थंय त्या रानात साबार तरांचीं जनावरां आनी वनस्पती आशिल्लीं म्हणपाची नोंद घेता. पूण आतां थंय सोशे, कोले नात. झाडां

कापिल्ल्यान थंयची दोंगुल्ली बोडकी जाल्या. थंय घरां बांदपाक प्लोट तयार जावपाक लागल्यात. हांगां कीर, मोर, रानकोंबयो, कवडे, सारोळ्यो, मुंगसां हीं जनावरां आसात. फुरशें, काणेसर, रक्तमांयडोळ, हरयाळी सारके सरपटपी प्राणी राबितो करून आसात. ताचे भायर कारे, किजळ, सातून, मारट, पातपणस आनी हेर झाडां आशिल्ल्या ह्या दोंगरार लेखकाचो भाव बंगलो बांदपाचो बेत करता. ताचे खातीर तो थंयचें रान मारता. ह्या वेळार लेखक आनी ताच्या भावा मदीं जाल्लें संभाशण मन खंती करून सोडपी अशेंच आसा.

- “बंगलो बांदतलो जाल्यार सगळें रान कित्याक बेणूक जाय?”

- “म्हणजे रान बेणिनास्तना बंगलो बांदपाचो तर? काय रानांतूच रावतलो? मागीर रानांतली जीव-जिवाणी आमच्या जिवार उटू दी! बरें सांगता तूं? पळय, आयज तीन जिवाणी माल्ल्यांत. काल एक पारो आनी रक्तमांयडोळ मारलेलो. अश्या ह्या भिरांत बुट्ट रानांत कोण रावतलो?” (पान-33) हे मानसिकतायेक लागून मनीस सैमाचो नाश करता. ही भूंय आपली. हांगां रावपाचो फक्त म्हाकाच अधिकार आसा असो मनश्यान समज करून घेतला. म्हणून तो वयलें कर्म ताच्या हातांतल्यान सहज घडटा.

त्या दोंगरार उबी जाल्ली वसाहत. झाडांची जाल्ली कत्तल. थंय झाडां नाशिल्ल्यान जिवावळीचें जाल्लें स्थलांतरण. हें सगळें दृश्य पळोवन लेखक मनातल्यान

खंती जाता. निर्सगाची ओड आशिल्ल्या लेखकाची ही मनोव्यथा. रानांचो विध्वंस करून आनी दोंगर कांपणी करून वसाहती निर्माण करपाचेर मनीस भर दीत आसा. हे प्रक्रियेंत मनीस आपले खातीर घर बांदता. पूण दुसरे वटेन हजारांनी जीव जंतुंचो राबितो नश्ट करून उडयता. तांची इको सिस्टम ना जाल्ल्यान ते जीव दुसरे कडेन स्थलांतरीत जातात वा मरतात.

“रान”, “सेटिंग” आनी “आडवण” ह्यो कथा माडावळे (2022) कथा संग्रहांत आस्पाविल्ल्यो कथा. “रान” कथेंत बामणाचो दोंगर दिल्लीचो बिल्डर विकत घेता. जाल्यार “सेटिंग” हे कथेंत गांव वाठारातली जमीन परराज्यांतल्या लोकांक कशे तरेन विकता ताची देख थंय पळोवंक मेळटा. मागीर हांगां गांवांत सुरू जाता तो सोरो आनी शिंदळकीचो वेवसाय. दर्या देगेर रेस्टॉरंटं उबीं रावतात. गोल्फ कोर्स करपा खातीर जमीन विकता. कार्जीच्या रेनाक उजो घालतात. वयल्या ह्या गजालींक लागून थळाव्या सैमाचो नाश जाता. ह्या कथा संग्रहांत आशिल्ली “आडवण” ही कथाय सैमाचो नाश करून उबें राविल्ल्या हॉटेलाचेर भाश्य करता. लोकअधिश्ठाण फावो जाल्ल्या ह्या थळांचें पर्यटनाच्या नांवा खाला पांडव वन अशें नामकरण जाता. मिलींद म्हामल हो लेखक पर्यटनाच्या नांवान सैमाचो कशे तरेन विध्वंस हॉटेल लोबी करता ताचो आमकां प्रत्यय करून दिता.

गोंयांत शारीकरणाक लागून सैमथळांचो

जाल्लो नाश हाचेर फोवो तितलें कोंकणी कथेंत चित्रण जाल्लें ना. सैमाक वाटोवपा खातीर गोवा बचाव अभियानाची चळवळ आमकां सगळ्यांर खबर आसा. शेतांची जमीन बेकायदेशीर तरेन रुपातण करून इमारती बांदपाचें काम चोर मार्गान चल्लां. ह्या कामात विविध सरकारी कार्यालयांतले अधिकारी हाका जबाबदार आसात. पर्यावरणाचे दाखले सहज आनी आजमार्गान मेळपाची सोय जाता. हाचो परिणाम म्हण भविश्यांत पर्यावरणाचो समतोल बिघडटा. ह्या विशयाचेर कथा लेखन जावपाची गरज आसा.

मीनाचें उत्खनन आनी उपस्थीत जाल्ले पर्यावरणाचे प्रस्न

बोक्सायट, मॅंगनीज, लोखंड, भांगर आनी हेर धातू तशेंच कोळसो उत्खनन करचे खातीर जागतीक पांवड्यार खाणी चलतात. भारतांतूय ह्यो खाणी आसात. गोंयांत मॅंगनीज आनी लोखंडाच्या खनीजाचे साठे आसात. ह्या खाणींक लागून दोंगर पोखरप जाता. अशें केल्ल्यान जैवीक संपत्तेचो मोठ्या प्रमाणात न्हास जाला. उदकाची पातळी गतीन सकयल वयता. हवा, आवाज आनी उदक प्रदुशीत जाता. ह्या कारणांक लागून सैमीक घटकांचो समतोल बिघडटा.

खनीज ही सैमीक संपत्ती. उदरगत साध्य करतलो जाल्यार साधनांची निर्मीती गरजेची आसता. ताचे खातीर सैमीक संपत्तीचो योग्य वापर करप कारण थारता. विकासाच्या नांवान सरभोंवतणच्या दोंगरांचेर आशिल्लें

खनीज काडप. फुडले प्रक्रिये खातीर वेगवेगळ्या मार्गान तें ट्रान्सपोर्ट करप. हें करताना हवा आनी उदकाचें प्रदुर्शन मोठ्या प्रमाणात जाता. ताचो परिणाम प्राणी, उदकांतले जीव, वनस्पती आनी मानवी जिणेचेर ताचो अनिष्ट परिणाम जाता. कायद्यांचें पालन करी नास्तना केल्ल्या ह्या उत्खननाक लागून सैमाचो न्हास जाता.

शिमे वयलो देंवचार (2016) ह्या कथा संग्रहांत “शिमे वयलो देंवचार” ही कथा आसा. कोटा देंवचाराचो दोंगर पंचायतीन खण वाल्यांक विकूंक काडिल्ल्यान गांवच्या सोमा घाड्याचेर अवसर येता. “आयकात.. सा.. सा.. आयज खाणीक लागून कुशावती आनी संगम न्हंयचेर हावळ आयल्या. फुडारांत गांवांत उदक नासतलें हाचें भान तुमकां आसा व्हय?” (पान. 60) अशे तरेचो प्रस्न तो गांवकाच्या मुखार उपस्थित करून फुडाराची स्थिती तांचे मुखार मांडटा. लेखक विशाल शेणवी खांडेपारकार खाणीचें प्रत्यक्ष चित्रण आपले कथेंत करिना पूण खाणी सुरू जाल्यो जाल्यार जावपी विध्वंसाची सुलूस वाचकांक करून दिता आनी दोंगराचें संवर्धन करपाचेर नकळत भाश्य करता.

पेडणें, दिवचल, सत्तरी, धारबांदोडा, सांगें आनी केपें ह्या वाठारानी मिना खणी आसात. हाका लागून दोंगर उध्वस्त जाल्यात. थंयचे जिवावळ स्थलांतरीत जाल्या. शेतां पुरवल्यांत. उदकाचे स्रोत ना नपयत जाल्यात. बागायतींचेर ताचो परिणाम जाला. खाणीची माती न्हंयो आनी दर्यानी

पाविल्ल्यान उदकांतल्या जिवावळींचेर विपरीत परिणाम जाल्यात. मिना खणीक लागून पर्यावरण बिघडपाच्यो साबार देखी आसात ताच्यो फावो तो संदर्भ आमकां मेळना. पर्यावरण बिघडपाच्या घटनांची तिव्रता आनीक खर पणान कथानी येवपाची गरज आसा.

लोकसंस्कृतायेच्या नांवान झाडांची जाल्ली कत्तल

होळी हो भारतांतलो एक म्हत्वाचो उत्सव. हो उत्सव मनोवपाच्यो पद्दती वेगवेगळ्यो आसात. होळये खातीर झाड मारून तें विधीवत पुरपाची पद्दत गोंयांत आसा. सत्तरी तालुक्यांतल्या गांवानी आंबो, भिरंड आनी हेर उंच आनी सरळ वचपी झाडां होळये खातीर मारतात. ही होळी गांवच्या देवळा मुखार पुनवे दीस वा पाडव्याक उबी करतात. कांय गांवानी दोन होळी घालतात. एक देवळाची आनी राखण्याची. सरांसरी एका गांवांत दोन होळी असो हिशोब केलो जाल्यार होळये खातीर वर्साक शंबरा वयर झाडां मारची पडटात.

“म्हाबळी” (वर्सल- 2020) ही प्रकाश पर्येकार हांची कथा. होळी उत्सवाचेर आदारिल्ले हे कथेक गोंयांतल्या सत्तरी तालुक्याची फाटभूंय फावो जाल्ली आसा. “म्हाबळी” हे कथेंत गांवांतले गांवकार फुटाक आयिल्ली म्हळ्यार तोरां लागिल्ली आंबुल्ली होळये खातीर मारतात. ही आंबुल्ली देवाचे होळयेक जाय. तें झाड

मागीर कोणायच्या मालकिचें आसूं. तें झाड मारपाक त्या गांवांतल्या गांवकारांक कोणाचीच मान्यताय घेवची पडना. एका अर्थान तांचो तो अधिकार आसता.

“म्हाबळी” कथे। घरांतल्या कोणाकूच सांग नास्तना गरीब कश्टकरी रयताची आंबुल्ली गांवकार होळये खातीर मारतात. हे वेळार घरांत आशिल्ल्या ल्हान वयाच्या शेंवतुची जाल्ली अवतीकाय चित्रायतना लेखक बरयता : ‘शेंवतुचो जीव तोरांचेर अजीबात नासलो. तेचो जीव मोगरेच्या माटवार... अर्दवरा पयलीं तेणी मोगरेक तपलेंभर उदक घातलेलें. ह्या दिसांनीच खंय-खंय कळेवंक लागलेली कस्तूर मोगरी आंबुल्लेतळा तळमळटाली... शेंवतुच्या दोळ्याक भरती येयली. तें अस्वस्थ जालें. दुकांनी भरलेल्या दोळ्यांनी तेणें पोरसावयल्यान नदर घुंवडायली. आंबुल्लेचो खांदो लागून पोपायेचो माडो आचापार म्होडिल्लो. फुटाक येयल्ल्या कवाथ्याच्या चुट्टांचो एका अर्दान चुराडो जाल्लो...’ (पान- 120 ते 121) आंबुल्ली माल्ली खरी पूण ती जमनीर पडटा आसताना पोरसांतलीं हेर झाडां आनी झोपां कशे तरेन मोडून मरून गेलीं ताचेंय वर्णन लेखक करता. तशेंच ते आंबुल्लचे तेंगशेर कावळ्यान बांदिल्लो घोंटेरूय उद्धवस्त जाता.

आंबुल्लेचो मालक बारकेलो सांजवेळार कामातल्यान घरा येता. फुटाक आयिल्ली आंबुल्ली होळये खातीर मारल्या तें पळोवन गांवकारांची ताका तिडक मारता. तो सैरभैर

जाता आनी म्हणटा : “काबार जावं हेंचें. होळी घालूंक पावों नाकात. फुटाक येयल्लें झाड खंय होळयेक घालिनात खंय. आतां हे गांवकार होळी कशे घालतले तेंच म्हाका बगचेलें आसा.” (पान- 122) मुखार घडटा तो गांवकार आनी बारकेलो हांचे मदलो संघर्श. रातच्या वेळार होळी झुजयता त्या जाग्यार बारकेलो कुराड घेवन थंय वयता. तो गांवकारांक जाप विचारता. आनी रागंच्या भरांत बारकेलो होळयेचो कुचो कुराडेन हणटा. ह्या वेळार गांवचे लोक ताचेर तुटून पडटात. बारकेल्याक ते बडयतात. तातूंत ताका मरणयेता. ताच्या मर्णान गांवांतलो होळी उत्सव थांबता. आनी मुखार होळयेक झाड मारपाची परंपरा कायमची बंद पडटा.

कथेच्या निमणे कडेन लेखक बरयता : ‘हय, हेचे मुखार उत्तम होळी शेंसावचोना. तिळगो म्हार धोल बडोवचोना. हो गांव होळी झुजोवचोना. एक सुतकी झळ गांवभर पातळ्ळी... एक खोसयाळी झुळूक रानभर फांकली...’ (पान- 125)

कथेचो शेवट लेखकान “एक सुतकी झळ गांवभर पातळ्ळी... एक खोसयाळी झुळूक रानभर फांकली...” ह्या वाक्यांतल्यान केल्या. हांगां लेखक वाचकांक नकळत पर्यावरण जतनाचो विचार दिता. होळयेच्या दिसा दोन बळी वतात. एक झाडाच्या रुपांतली होळी आनी दुसरो कश्टकरी गांवचो बारकेलो. एक भुंयेंतल्या किल्लून आयिल्लें झाड, जाल्यार दुसरो हे भुंयेचो भुंयपूत. बारकेल्याच्या मर्णान गांवांक दुख्ख

जाता. आनी दुसरे वटेन होळी कायमी बंद पडिल्ल्याची रानाक खोस जाता. कारण बारकेल्याक होळी झुजयता थंय मरण आयिल्ल्यान होळयेची परंपरा कायमची बंद जाता. हाचो आनंद पुराय सैमाक जाता. हाचे मुखार होळयेक लागून झाडां मारपाचीं बंद जातलीं आनी पर्यावरणाचो समतोल अभादीत उरतलो ही गजाल लेखक सुचकतायेन आपले हे कथेंत मांडटा.

झाडाचें म्हत्व आनी ताची मनोव्यथा

हे धतरिर उबें आशिल्लें 'झाड' हें निसर्गाचें जिवंत रुप आसा. 1000 किलो वजनाचें झाड सरांसरी 100 किलो प्राणवायू तयार करता. एके व्यक्तीक वर्साक 750 किलो प्राणवायू लागता. जागतीक पांवड्यार मनीस जातीक 07 बिलियन टन प्राणवायुची गरज भासता. (Quora.com, How much oxygen does a tree produce?) एका झाडाची देख घेतली जाल्यार त्या झाडाचेर त्या झाडा भोंवतणी असंख्य जनवरां, सुकणीं, फुलपाखे, किडी, मुयो, किटाणू अवलंबून आसतात. झाडाचें मूळ आनी पाळां मातयेक घट धरून आसतात. ह्या तांच्या खाशेलपमाक लागून पावसाळ्यांत माती व्हांवून वचपा पासून उरता. ज्या वाठारांत झाडांचो समूह आता थंयचे जमनीत उदकाची मात्रा चड प्रमाणांत आशिल्ल्याचें जाणवता. ह्या सगळ्यां गजालींचो विचार केलो जाल्यार पर्यावरणाचो समतोल राखचे खातीर झाड हें म्हत्वाची भुमीका वठयता.

रघुनाथ वामन वर्दे वालावलिकार उर्फ

शणै गोंयबाब हांच्या गोमन्तोपनिषत् - पैलें खण्ड (1928) हातूंत पैलें 'आरण्यक' म्हण आस्पावीत जाल्ल्या "बाबुमामालो पणस" ह्या माथाळ्याखाला तिसरें आरण्यक आसा. ह्या आरण्यकांत लेखकान पणसाचें आत्मचिंतन मांडलां. लेखकान पणस ह्या रुखाचें मानवीकरण केलां. अभिव्यक्त जातना पणस मनश्यांक उद्देशून म्हणटा : तूं एकाद्रो म्हणशी कि पणसासारक्या रुखांचीं फळां खालीं म्हणून मांस खाल्लें जायना. रूख तें मिंडे कोण? तांकां जीव खैचो? तांकां तोंड खंय आसा? तें हुयेल खै मारता? (पान-86) अशे साबार प्रती प्रस्न पणसाचो रूख मनशाक करता. पणस मुखार म्हणटा: "बोकडां-कुकडांचें मांस खाल्यार हिंसा जाता आनी आमचे सारकीं फळां, भाजी आनी तांदूळगोटो खाल्यार हिंसा जायना म्हणपाचें तुमचें तडुकी मत तुमी आतां बदलूंक जाय. आमगेलें मांस खावचें खावन वैर अहिंसेच्यो पोल्यो बडायो तुमी मारूंर फावना." (पान-89)

वयर अधोरेखीत केल्ल्या दोनूय देखिनी झाडांचीं फळां खावन मनीस कशे तरेन हिंसा करता ताची देख लेखक आमचे मुखार दवरता. मनश्याच्या शरीराक इजा जातकच ताका दूख पावता, तशेच तरेची दूख वनस्पतीक लेगीत पावता हो विचार हांगां अदीक बळकट जाता. झाडां, झुडपां, वेली, करड तशेंच तांचीं फळां, पानां आनी तांच्या फुलांत लेगीत जीव आसता ही समजीकाय मनश्याक कित्याक ना हो लेखक शणै

गोंयबाब आमचे मुखार मांडटा.

सैमीक आपत्ती आनी पर्यावरण

भुंयकांप आनी हुंवार ह्यो दोन सैमीक आपत्ती. दर्यांत आयिल्ल्या भुंयकापाक लागून त्सुनामी येता. हाचो वायट परिणाम पर्यावरणाचेर जाता. मोठ्या प्रमाणात उदक वयर चडिल्ल्यान झाडां हुमटून पडटात. घरां जमिनदोस्त जातात. वाटेर आडवें आशिल्लें सगळेंत व्हांवूय वयता आनी ताचे पासून असंख्य प्रस्न तयार जाता. उदकाची पातळी अकस्मात वाडिल्ल्यान दर्यांतल्या जिवावळीचेर हावळ येता. जमनी वयल्या जिवांचेर आकांत येता.

“त्सुनामी” ही किरण म्हांबरे हांची कथा. ही कथा तांच्या अनपेक्षीत (2012) कथा संग्रहांत आसपावल्या. हे कथेंत त्सुनामीची सुलूस लागतकच जनावरां कशे तरेन दोंगरा माथ्यार स्थलांतरीत जातात आनी मनशांक मात कसलेंच भान नासतना कशे तरेन बळी वता हाचेर हांगां भाश्य केलां. ताचे विपरीत परिणाम कशे तरेन जातात ताचें चित्रण आनीक खर पणान आयिल्ले जाल्यार सैमीक आपत्तक लागून पर्यावरण कशे तरेन न्हास जाता तें कळपाक मदत जातली आशिल्ली.

आयज ग्लोबल वर्मीगाक लागूम जागतीक पांवड्यात ताचो विपरीत परिणाम जाल्लो दिश्टी पडटा. उश्णता वाडिल्ल्यान झेलाचे दोंगर वितळपाक लागल्यात. जमीन धिक्क्या धिक्क्यान उदका पोंदा वचत आसा. कांय काळा उपरांत ही पृथ्वी उदका खाला वतली काय कितें असो भंय निर्माण जाला.

पर्यावरणाचे अशे तरेचे असंख्य प्रस्न मनश्याक भेडसायत आसात. ते कशे तरेन हाताळप हाचे पर्याय विज्ञानाच्या विविध सोदांतल्यान मनीस ताच्यो जापो सोदीत आसा.

अमेझोन हें पावसाचें रान म्हूण फामाद आशिल्लें दक्षीण अमेरिकेंतले रान जायते फावट म्हयन्याचे म्हयने जळटा. हांगां फक्त झाडां जळनात. ताचे वांगडा असंख्या जिवावळ जळून तिचो गोबर जाता. 2023 वर्सा गोंयांतल्या सत्तरी वाठारातले साबार दोंगर जळ्ळे. रान जळप ही सैमीक आपत्ती आसूं येता. पूण ती मनीस निर्मात आसतली हातूंत तथ्य आसूं येता. ह्या विशयाचे कोंकणीत कथा लेखन जाल्लें पळोवंक मेळना.

समारोप आनी निश्कर्श

दोंगर पालसणां कापून थंय प्रशस्त घरा आनी हॉटेलां उर्बीं रावपाचे प्रसंग गोंयांत चड आसात. त्या संदर्भात आमचो कोंकणी लेखक बरयतना दिश्टी पडटा. झाडांची जाल्ली कत्तल तशेंच अभयारण्यांतल्या प्रस्नावीशीं तो उत्सूक आशिल्ली दिश्टी पडटा. महामार्ग आनी रेल्वेमार्ग निर्माण करतना पर्यावरणाचेर जावपी प्रस्ना संदर्भात कोंकणी लेखक जागृक आसा म्हणपाचें लक्षांत येता. अशें आसले तरी कोंकणी कथा लेखकां मुखार अनेक पर्यावरणा संबंदांतले प्रस्न आसात. गोंयांतलो खाण वेवसाय फाटलें दशक जालें बंद आसा. पूण जे पद्दतीन खाण वेवसाय चलतालो

आनी ताचे पासून निर्माण जाल्ले विविध पर्यावरणीय प्रस्न कथेच्या माध्यमांतल्यान हाताळिल्ले पळोवंक मेळनात. म्हादय न्हंयचें उदक आडावन तें वळयले उपरांत जावपी परिणाम हो गंभीर आसा. ताची दखल आजून आमी घेतली ना. खाजन शेतां बुडत आसात. प्लास्टीक वाडटो वापर, न्हंयच्या पात्रांत साठवपी गाळ, वाडट्या गाडयांक लागून जावपी हवा प्रदुर्शन अश्या उपेक्षीत प्रस्नांचेर कोंकणी कथेन भाश्य करपाची आयज खरी गरज आसा. हाचे खातीर भुंयेचेर आनी सैमाच्या घटकांचे प्रेम करपी लेखकांची गरज आसा. पर्यावरणाची आस्था आशिल्ले लेखक ह्या विशयाक बरे तरेन न्याय दिवंक शकतात.

संदर्भ वळेरी :

1. नायक, पुंडलीक, मुठय, मडगांव गोंय, सेवा समिती प्रकाशन, 1977.
2. काकोडकार, मीना. दोंगर चंवल्ला, विद्यानगर कॉलनी, विद्यानगर, मडगांव गोंय, सुरेश काकोडकार, 1979.
3. केणी, चंद्रकांत. अळमीं, पो. बॉ. नं. 7, पणजी गोंय, सोबीत साहित्य प्रकाशन, 1975.
4. कदम, देवीदास. कांदळां, श्रीस्थळ

- काणकोण, गोंय, ॐ श्री दत्त पन्थना प्रकाशन, 1996.
5. पर्येकार, प्रकाश. म्हादय काळजांतल्यान कागदार... कला आनी संस्कृती संचालनालय, गोंय सरकार, 2011.
6. पर्येकार, प्रकाश. "उदरगत आनी पर्यावरण : साहित्यिकाची लागणूक", जाग, जून 2007.
7. मावजो, दामोदर. भुरगीं म्हगेलीं तीं, मडगांव गोंय, अस्मिताय प्रतिष्ठान, 2001.
8. वर्दे वालावलीकार, शांताराम. समग्र शणै गोंयबाब (खंड 3), गोवा कोंकणी अकादेमी, 2006.
9. म्हामल, मिलींद. माडावळे, जी-3, वृंदाक क्लासिक हाउसिंग सोसायटी, सांगोल्डा बार्देस गोंय, 2022.
10. म्हाबरे, किरण. अनपेक्षीत, (प्रकाशकाचो नामो ना) हेरंब प्रकाशन, 2012.
11. 'Effect of the 2004 Indian Ocean earthquake on Indonesia' en.wikipedia.org
12. 'History of mining in Goa', Goenchimati.org /Directorate of Mines & Geology, Government of Goa, dmnggoa.goa.gov.in
13. 'Biodiversity Protection' Western Ghats, en.wikipedia.org